CONDIȚIONALUL EVIDENȚIALO-CITAȚIONAL ÎN LIMBILE ROMANICE. O GRILĂ DE ANALIZĂ

CECILIA-MIHAELA POPESCU

Universitatea din Craiova
ceciliapopescu2015@gmail.com

Cuvinte-cheie: *mod condițional*, *evidențialitate*, *valoare citațională*, *ulterioritate*, *limbi romanice.*

Keywords: *Conditional mood*, *evidentiality*, *reportative value*, *ulteriority*, *Romance languages.*

1. PRELIMINARII

1.1. Ipoteze metodologice

În literatura de specialitate, există două poziții fundamentale cu privire la încadrarea utilizărilor evidențialo-citaționale ale formelor condiționalului romanic (siglat în text: COND): pe de o parte, există voci care includ această serie de ocurențe în cadrul utilizărilor epistemice propriu-zise ale COND, readucând în discuție potențiala interferență dintre zona [epistemicului] şi cea a [evidențialității] (vezi, de exemplu, Abouda 2001; Rossari 2009), şi, pe de altă parte, există cercetători care consideră uzajul evidențialo-citațional drept o categorie aparte în ansamblul utilizărilor modale ale morfemului verbal analizat (vezi, printre alții, Dendale 1993; 2010: 291–317), considerând formele de COND ca fiind marcatori citaționali (i.e., locutorul arată că sursa care stă la baza informației asertate în enunțul său nu îi aparține, ci a fost preluată şi redată „la mâna a doua/a treia").

Articolul de față – o abordare teoretică empirică, argumentată şi completată de perspectiva tipologică romanică – propune o nouă analiză a COND evidențialo-citațional, care se configurează în jurul următoarelor ipoteze de cercetare: (1) atât în ocurențele epistemice propriu-zise, cât şi în cele evidențialo-citaționale, formele de COND actualizează procese cognitive de tip inferențial, realizate pe baza unor repere inactuale (în sensul că nu aparțin universului subiectului vorbitor), implicite sau explicite, anterioare situației de comunicare; (2) COND romanic poate fi considerat o formă „evidențialo-citațională" doar în măsura în care este luat în calcul procesul inferențial efectuat pe baza unui act de vorbire secundar.

În ceea ce privește etapele demersului nostru, într-o primă instanță va fi descris comportamentul semantico-funcțional al COND romanic în ocurențele modale epistemice şi, cu această ocazie, se va acorda o atenție deosebită şi contextelor de intersectare semantico-sintactică dintre această paradigmă şi alte

SCL, LXX, 2019, nr. 2, Bucureşti, p. 218–230

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

forme de expresie din această zonă de actualizare a *prospectivului/virtualului* (anumite forme de viitor sau structurile de *prezumtiv* din limba română). Apoi vom discuta, pe baza diferitelor modalități de expresie a *evidențialității citaționale* vehiculate în arealul romanic, posibila intersectare conceptuală dintre cele două categorii cognitive, cea a [epistemicului] şi cea a [evidențialității]. Înainte însă de a începe demersul nostru, se cuvine să conturăm semnificația generică pe care o acordăm COND romanic şi să schițăm principalele sale invariante semantice (vezi şi Popescu 2013a).

1.2. O definiție noematică a condiționalului romanic

În monografia *Viitorul şi condiționalul în limbile romanice. Abordare morfosintactică şi categorizare semantică din perspectivă diacronică* (Popescu 2013b) am încercat să creionăm principalele trăsături ale paradigmei discutate, la nivel intralingvistic, pornind de la grila de analiză cu stratificare ternară propusă de Vet, Kampers-Manhe (2001: 89–104) pentru utilizările COND din limba franceză. Am ajuns la decelarea următoarelor tipuri şi subtipuri de utilizări ale COND în arealul limbilor romanice:

(I) COND TEMPORAL – utilizat, cu excepția limbii române moderne, în actualizarea *viitorului în trecut*;

(II) COND MODAL → COND pur epistemic
→ COND evidențialo-citațional

(III) COND ARGUMENTATIV ŞI ILOCUȚIONAR → COND ipotetic (POTENȚIAL/IREAL)
→ COND atenuativ
→ COND IREAL /accidental/

(*apud* Popescu 2013b: 137)

Pe de altă parte, toate aceste tipuri şi subtipuri de utilizări – analizate şi descrise amănunțit anterior (Popescu 2013a; 2013b) – au condus la schițarea „portretului" COND romanic, care: (1) reprezintă, la fel ca viitorul, o formă lingvistică de actualizare a *virtualului*, a *prospectivului*; (2) face ca procesul *p* pe care îl afectează să fie reperat ca *ulterior* (sub aspect temporal, logic şi/sau cauzal) față de un ansamblu referențial, R, care poate desemna un act ilocutoriu sau, pur şi simplu, un proces fie situat în [trecut], fie redat ca o situație ipotetică sau speculativă în momentul T_0, ceea ce se poate nota astfel: *R inactual* → [relație de ulterioritate] $proces_{COND}$.

De asemenea, am observat că: (3), dacă în cazul viitorului reperarea se face în mod direct prin raportare la Sit_0, în cazul COND, ansamblul referențial este unul *inactual*, fie situat în [trecut] (deci depăşit), fie plasat într-un univers fictiv (*potențial* sau *ireal*); (4) procesul redat prin forma simplă de COND nu face referire întotdeauna la [trecut], ci se repereză şi în raport cu [prezentul] sau cu [viitorul] lui Sit_0.

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

Coroborarea tuturor acestor informații a determinat identificarea unei posibile semnificații de bază, intrinsecă tuturor formelor (simple/de prezent) de COND romanic, ce ar putea să reprezinte liantul tuturor tipurilor de utilizări prezentate *supra*. Această semnificație este, ca şi în cazul viitorului, aceea de: [+plasare în ulterioritate a procesului afectat în raport cu un anumit ansamblu referențial depăşit sau inactual ori nonactual]. Însă, spre deosebire de viitor, COND este *ab origine* un marcator de relație anaforică (vezi Popescu 2013a).

2. UTILIZĂRI PUR EPISTEMICE *VERSUS* UTILIZĂRI EVIDENȚIALO-CITAȚIONALE (SAU „DE ÎMPRUMUT") ALE CONDIȚIONALULUI ROMANIC

Din schema anterioară se observă că sub (II) am plasat aşa-numitele utilizări modale ale COND romanic. Sub această titulatură intră o întreagă serie de ocurențe – în cea mai mare parte, identice pentru diversele limbi romanice studiate (română, italiană, franceză, spaniolă) –, adesea diferite de la o gramatică la alta atât ca număr, cât şi ca denominare, pe care le putem regrupa (uneori cu dificultate), după modelul propus de Dendale (2001: 9), în două mari categorii: (a) cea a utilizărilor *epistemice*, respectiv, (b) cea a utilizărilor considerate recent în literatură drept *evidențialo-citaționale*.

Sub (a) am integrat *grosso modo* ocurențele în care formele de COND romanic exprimă o *eventualitate* şi actualizează diferite trepte de manifestare a *potențialului* (siglat în text: POT), anume: POT /probabil/, POT /posibil/ sau POT /dubitativ/ (Popescu 2015). COND exprimă aici o relație semantică de *ulterioritate* în raport cu un cadru conceptual ipotetic inferat la nivel discursiv. Această relație semantică de ulterioritate este frecvent (dar nu obligatoriu) de tip cauzal. Ea se stabileşte între conținutul propozițional p_{COND} şi cadrul ipotetic inferat „[...] favoring a *predictive* reading of the construction" (Miecznikowski, Bazzanella 2007: 210).

Cea de-a doua categorie de utilizări ale formelor de COND romanic, cele *evidențialo-citaționale*, aduce în discuție mai degrabă aspecte de natură conceptuală privind, în special, legătura şi/sau interferența dintre zona [epistemicului] şi cea a [evidențialității]. Mai precis, această a doua serie de ocurențe ale COND romanic este adesea considerată în literatură fie ca intrând în prima categorie, cea a utilizărilor *epistemice,* fie ca formând – aşa cum am propus şi noi – o categorie aparte în ansamblul utilizărilor modale ale COND romanic.

2.1. Condiționalul cu valoare pur epistemică

Intră în această categorie ocurențele COND romanic caracterizate prin următoarele particularități: (a) valoarea de adevăr acordată de subiectul vorbitor enunțului asertat este *posibil adevărat*, iar predicația afectată de COND descrie în general un POT /posibil puternic/[1]. De aceea, în astfel de contexte, semantismul

[1] Pentru a putea cuprinde cognitiv acest spectru variaționist, trebuie să înțelegem [epistemicul] în maniera propusă de Squartini (2010: 125): „[…] epistemicity can be interpreted as a continuum from dubitativity to inferentiality. This semantic area can be subdivided into different subdomains –

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

formei de COND este echivalent cu cel al operatorului modal (rom.) *a putea* / (fr.) *pouvoir* / (sp.) *poder* etc.; (b) raportarea temporală a evenimentului descris în enunțul construit la COND vizează [prezentul(-viitorul)] sau [viitorul] lui Sit_0. În spaniolă, raportarea temporală a evenimentului descris în p_{COND} poate fi orientată şi spre [trecut].

Este vorba în primul rând de structuri implicite „[…] care pot fi interpretate ca reducții ale unei structuri condiționale complexe din care este eliminată exprimarea ipotezei" (Reinheimer-Rîpeanu 2001: 288), aşa cum se poate observa *infra* sub (1):

(1) a. *J'**achèterais** la bière, tu **préparerais** les tartines.*
b. *Yo **compraría** la cerveza, tu **prepararías** los bocadillos.*
c. *Io **comprerei** la birra, tu **prepareresti** i panini.*
d. *Eu **aş cumpăra** berea, tu **ai pregăti** tartinele* (Reinheimer-Rîpeanu 2001: 288).

În afara valorii modale discutate anterior, formele de COND romanic actualizează şi diferite grade de *POT /probabil/*, dar care nu sunt prototipice tipologic, ci reprezintă manifestări cu o configurare sintactică şi nuanțe semantice specifice pentru fiecare din cele patru sisteme lingvistice romanice studiate. De exemplu, un POT /probabil puternic/ cu raportare la [prezent-viitor] apare exprimat în franceză, exclusiv în stucturi interogative ca cele prezentate *infra* sub (2):

(2) *Est-ce qu'il **ne serait pas** un peu fatigué, ton frère?* (Haillet 2002: 121); ***Auriez-**vous du feu?* (Haillet 2002: 112); ***Serais**-je donc anormal? **Serais**-je donc un attardé mental?* (Haillet 2002: 115); *Il **arriverait** demain ?* (Clédat 1908: 236, *apud* Squartini 2004: 76)

În astfel de ocurențe interogative, COND-ului din franceză îi corespunde un viitor ipotetic în celelalte limbi romanice sau prezumtivul cu bază de viitor în română (cf. 3a cu 3b, c):

(3) a. *Comment **pourrais-**je me passer de l'amour de mon fils?*
b. *¿Cómo **podré** prescindir ahora del amor de mi hijo?* (Ferreres Masplá, Olivares Pardo 2000: 182).
c. *Cum **oi putea**/**oi fi putând** să mă lipsesc de iubirea pentru fiul meu?*

Aşa cum afirmă Squartini (2004: 87), a prezenta o inferență într-un cadru interogativ reprezintă o *strategie de atenuare a factualității* sau o *manieră de modalizare a gradului de implicare factuală a subiectului vorbitor*. Turnuri dubitative similare celor din franceză apar înregistrate şi în textele scrise în italiana veche, forma simplă de COND exprimând şi de această dată o supoziție aparținând subiectului vorbitor (pentru exemplificare, vezi Squartini 2004: 87).

dubitative, conjectural and inferential – whose formal correlations can surface as morphosyntactically constrained combinations of sentence structures and mood".

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

În sfârşit, tot un POT /probabil slab/, dar cu raportare la [trecut] apare exprimat în spaniolă (vezi *infra*, ex. (4), (5)):

(4) *¡Quién me {**mandaría** – habrá mandado – habría mandado – pudo mandar} salir de casa!* (RAE 2010: 450).
(5) a. ***Serían** las ocho* 'să (tot) fi fost 8/era probabil în jur de ora 8'.
b. ***Tendría** 15 años* 'să (tot) fi avut 15 ani/putea să aibă 15 ani' (Reinheimer-Rîpeanu 2001: 289).

În astfel de ocurenţe, COND din spaniolă exprimă [probabilitatea] în zona de [trecut], fiind cvasi-echivalent temporal cu un viitor anterior, cu propria formă compusă (COND trecut) sau cu verbul *poder* urmat de infinitivul verbului lexical (vezi şi variantele de echivalenţă propuse de RAE (2010: 450) pentru forma *mandaría* de sub (4)).

În concluzie, în ceea ce priveşte actualizarea POT /probabil/ prin formele de COND, în spaţiul romanic se observă crearea a două tipuri de manifestare: pe de o parte, este vorba de zona limbilor iberoromanice (în cazul nostru, spaniola) unde dihotomia POT /probabil/ – POT /posibil/ este menţinută prin forme distincte în zona de [trecut], prin opoziţia viitor-COND; pe de altă parte, este vorba de anularea acestei opoziţii semantice în zona de [trecut] în franceză, italiană şi română şi de neutralizarea sa în cazul raportării la [prezent-viitor], în toate cele patru limbi analizate. În acest din urmă caz, pentru dezambiguizare, intervin, alături de formele de COND, diferite elemente contextuale (de ex., adverbe modale din zona de expresie a *probabilităţii* sau tipul de frază interogativ (în franceză)).

2.2. Condiţionalul cu valoare evidenţialo-citaţională

2.2.1. Apare în tipare discursive specifice, frecvente în limbajul mediatic contemporan – de unde şi denumirea de « conditionnel journalistic »[2] pe care o folosesc Abouda (2001), Gosselin (2001), Kronning (2002) sau de „condicional periodistico", la Foullioux (2006 : 71) –, precum cele de sub (6), (7), (8) şi (9):

(6) *Une navette spatiale **partirait** bientôt pour Mars* (Riegel *et alii* 1994: 560).
(7) La nota daba a entender *que el presidente **estaría depuesto** a negociar* [„seguramente estaba"] (RAE 2010: 450).

[2] De altfel, pentru ocurenţele evidenţialo-citaţionale ale COND există – în special în lingvistica franceză – o listă întreagă de „etichetări", ca de exemplu: „conditionnel journalistique", la Abouda (2001), Gosselin (2001), Kronning (2002), care foloseşte şi denumirea de „conditionnel médiatif"; „conditionnel (de l'information) d'emprunt", la Martin (1983); „conditionnel de citation", la Korzen, Nølke (2001); „conditionnel évidentiel", la Dendale (1993); Dendale, Tasmowski (1994; 2001). În lingvistica spaniolă, terminologia aferentă pentru acest tip de utilizare a COND este următoarea: „condicional de rumor" (RAE 2010) sau „condicional de alteridad/condicional periodistico" (Foullioux 2006: 71); în lingvistica italiană, se întâlneşte denumirea de „condizionale di reserva/riportivo" (Renzi *et alii* 1991–1995; Squartini 2004).

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

(8) Secondo alcune agenzie di stampa*, la città* ***sarebbe stata occupata*** *da un gruppo di guerriglieri* (Renzi *et alii* 1995, III: 52).
(9) Un ofițer MapN ne-a declarat *că* ***ar fi vorba*** *despre muncitori civili aduşi să construiască baraci* (GALR 2008, I: 367).

Trăsăturile atribuite în literatură acestui tip de ocurențe ale COND sunt următoarele (vezi Gosselin 2001: 46; Abouda 2001: 279): (a) COND „jurnalistic" apare în discursul asertiv informativ; (b) informația asertată este împrumutată de la o sursă distinctă de cea a locutorului enunțiator; (c) subiectul vorbitor nu ia în calcul informația asertată; (d) valoarea de adevăr a conținutului propozițional asertat rămâne cantonată în zona *incertitudinii*; (e) caracterul *incert*, *nesigur* al informației este provizoriu şi se aşteaptă o confirmare în legătură cu veridicitatea informației asertate.

Aşa cum se observă din caracterizarea succintă prezentată la punctele (a) – (e), dar şi din exemplele anterioare, şi în utilizările aşa-zis *evidențialo-citaționale* ale COND (1) se vehiculează atribuirea unei anumite valori de adevăr[3] – oscilantă între *probabilitate* şi *posibilitate*, iar (2) semnificația de tip „mediativ" nu pare a fi proprie formelor de COND[4], ci rezultă din anumite cadraje discursive, adesea explicite, de tipul: *potrivit lui X, după (părerea lui) X*, *X a spus/declarat/ amintit/apreciat* etc. *că…* etc. În absența acestor segmente, un enunț de tipul aceluia de sub (6) este ambiguu, oscilând între o lectură pur epistemică de actualizare a unui POT /probabil/ (în acest caz, *partirait* se poate însoți cu [*paraît-il / probablement*]), şi una evidențială, de tip citațional (*partirait* poate fi însoțit acum de secvența discursivă [*selon les informations de X*] (cf. *infra* 15a şi b).

Cu alte cuvinte, prin sine însăşi, această paradigmă verbală nu face trimitere directă la sursa externă de achiziționare a informației. Toate morfemele sale constitutive sunt opace din acest punct de vedere. După părerea noastră, strategia vehiculată prin acest tip de utilizări ale COND este următoarea: locutorul enunțiator evaluează o situație *p* în termenii: *posibil adevărat* sau *posibil fals* şi îşi însuşeşte *p* fără să adere la acest punct de vedere. Nuanța de evidențialitate derivă, la o primă vedere, tocmai din distanța cu care locutorul enunțiator alege să prezinte un anumit proces, fără nicio urmă de subiectivitate. Evaluarea traduce aşadar judecata modală, în timp ce distanța atitudinală este o caracteristică mai degrabă aspectuală a paradigmei analizate, rezultată din viziunea externă față de proces.

[3] De multe ori, această valoare de adevăr nu este prezentată explicit în enunț, ci poate fi inferată implicit. De fapt, legătura [evidențialității] cu domeniul [epistemicului] nu înseamnă a acorda o anumită valoare de adevăr (de tip: [probabil], [incert] etc.) conținutului propozițional asertat. O astfel de relaționare se materializează mai cu seamă prin distanța şi atitudinea de deresponsabilizare pe care locutorul o manifestă față de respectivul enunț. S-ar putea considera că această atitudine de distanțare şi deresponsablizare reprezintă tocmai o consecință a faptului că locutorul nu acordă o valoare de adevăr enunțului *p* (vezi Vatrican 2010: 92).

[4] În sensul că formele de COND în cauză nu conțin intrinsec o semnificație de tipul „X a spus că… etc."

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

Prin coroborarea ancrajului discursiv (cadrativele lexicale, natura lexicală a predicatului modal, predominarea persoanei a 3-a singular sau plural) şi a acestor aptitudini ale COND, este pusă în evidenţă topicalizarea unui alt discurs, a unui alt punct de vedere şi a unei alte perspective (vezi şi Zafiu 2002: 129).

Prin urmare, diferenţierea cea mai importantă dintre utilizările „pur epistemice" şi cele catalogate în literatură drept „evidenţiale" este aceea dintre o atitudine pozitivă, participativă a subiectului vorbitor faţă de enunţul asertat *versus* o atitudine de *de-responsabilizare* şi de *distanţă* faţă de conţinutul propoziţional p_{COND}. Această dihotomie de perspectivă traduce o opoziţie mult mai profundă care se stabileşte la nivelul mecanismelor cognitivo-discursive. Astfel, dacă în prima categorie de enunţuri (cele pur epistemice) este vorba despre *redarea unor situaţii aflate în zona presupunerii*, în cel de-al doilea tip de enunuţuri avem de-a face cu *o relatare* (de fapt, redarea unui alt act de discurs) *secundară aflată în sfera presupunerii*. Prin urmare, este vorba în ambele cazuri de procese cognitive de tip inferenţial, realizate pe baza unor repere inactuale (în sensul că nu aparţin universului subiectului vorbitor), implicite sau explicite, anterioare lui Sit_0. Diferenţa dintre cele două tipuri de utilizări constă, după părerea noastră, în *natura reperului focalizat în procesul inferenţial*. Astfel, în cazul ocurenţelor evidenţialo-citaţionale procesul focalizat cognitiv (inferenţial) este reprezentat de un alt act de discurs (deci, de un alt univers de discurs), diferit de cel al situaţiei de enunţare propriu-zisă, în timp ce în cazul enunţurilor epistemice pure avem de-a face cu focalizarea inferenţială asupra unui eveniment / asupra unei acţiuni sau a unui proces în sine, care se poate constitui, şi ea – bineînţeles –, ca evindenţă indirectă.

Acestea sunt elementele analitice care ne determină să considerăm că în contextele citaţionale de tipul *Le Pape* ***serait*** *à Paris* (*en ce moment*), p_{COND} are funcţia meta-reprezentativă a unei secvenţe de tipul „Quelqu'un dit: *Le Pape* ***est*** *à Paris* (*en ce moment*)". Altfel spus, este vorba de o inferenţă făcută în T_0 pe baza unui reper enunţiativ secundar, mai mult sau mai puţin explicit, neluat în calcul de locutorul-enunţiator, ceea ce se poate formaliza astfel: Reper Enunţiativ Secundar → [$ulterioritate_{inferată}$] p_{COND}.

În concluzie, şi în utilizările recent categorizate în literatură drept „evidenţialo-citaţionale", COND romanic poate fi considerat drept formă „mediativă" în măsura în care este luat în calcul procesul inferenţial efectuat pe baza unui act de vorbire secundar. Acesta poate fi şi motivul pentru care, în limba română de exemplu, în ocurenţele citaţionale (dar şi în cele pur epistemice), COND poate fi substituit de varianta sa prezumtivă, care nu îl poate înlocui, însă, în structurile ipotetice sau în cele atenuative (vezi *infra*, reluarea ex. (9) sub (10); cf. (11a, b) cu (12a, b)):

(10) Un ofiţer MapN ne-a declarat *că* ***ar fi vorba/ar fi fiind vorba*** *despre muncitori civili aduşi să construiască bărăci*.

(11) a. *Dacă* ***ar vrea, ar putea.***
b. ***Aş vrea*** *să vă întreb ceva*.

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

(12) a. **Dacă **ar fi vrând, ar fi putând***.
b. ****Aş fi vrând** să vă întreb ceva.*
(13) a. Se spunea cum că ***ar fi fost bonalvă.*** (Sadoveanu, *Creanga de aur*, *apud* GALR 2008, I: 368) [citare distanțată].
b. *Alții* chibzuiau *că i-**ar fi poruncit** Împăratul să stea în ghinekeu, ca să nu s-arate dintr-odată două Împărătese.* (Sadoveanu, *Creanga de aur*, *apud* GALR 2008, I: 368) [supoziție].

2.2.2. O schimbare a perspectivei metodologice, de la nivel intralingvistic la nivel interlingvistic (interromanic, în cazul de față), ne conduce către următoarele observații punctuale cu privire la utilizarea COND în structurile modale epistemice şi mai cu seamă în cele evidențiale.

2.2.2.1. Aşa cum am văzut anterior, **în limba franceză,** COND apare ca modalitate complementară de actualizare a unui POT /probabil slab/ cu raportare la [prezent-(viitor)], exclusiv în stucturi interogative, alături de formele canonice de viitor (forma în *-rai*) – care apar în structuri declarative – şi de perifraza modală *devoir*$_{\text{EPISTEMIC}}$ + *infinitiv* (care poate funcționa cu valoare epistemică în toate tipurile de fraze – asertive şi interogativo-exclamative). Trebuie precizat că, în afara diferenței de repartizare sintactică şi/sau enunțiativă, cele trei structuri se deosebesc în primul rând în funcție de gradul de focalizare a procesului inferențial: viitorul epistemic e mai slab inferențial decât *devoir*$_{\text{EPISTEMIC}}$ + *infinitiv*, dar mai puternic *asertiv* decât COND (Squartini 2010: 119). Aşadar, în zona [probabilității], franceza creează două sub-domenii: (i) unul cu identitate asertivă ocupat de viitorul epistemic şi de *devoir*$_{\text{EPISTEMIC}}$ + *infinitiv*; (ii) altul cu statut enunțiativ interogativ care se combină cu formele de COND sau cu *devoir*$_{\text{EPISTEMIC}}$ + *infinitiv*.

Franceza este într-adevăr singura limbă romanică în care contrastul dintre [dubitativ] şi [inferențial] este foarte clar marcat şi prezintă astfel cel mai înalt grad de dezambiguizare (Squartini 2010: 119). Trebuie observat totuşi că dezambiguizarea opoziției amintite anterior conduce la crearea unui nou tip de neutralizare. Este vorba de faptul că, în zona enunțiativ interogativă, prin utilizarea COND, franceza nu mai face distincție între *dubitativul epistemic* şi cel *ipotetic*, a căror dezambiguizare se realizează doar contextual (cf. *infra* (14a) vs. (14b) şi cu variantele de traducere din română):

(14) a. *Est-ce qu'il **ne serait pas** un peu fatigué, ton frère?* (Haillet 2002: 121)
[COND cu valoare de POT /probabil/ în structură interogativă].
'Fratele tău, **n-o fi/n-o fi fiind** puțin obosit?'
b. *Si c'était à refaire, **prendriez**-vous la même décision?* [COND cu valoare de POT /posibil/, ipotetic, în structură interogativă].
'Dacă ar trebui s-o luați de la capăt, **ați lua** aceeaşi hotărâre?'

O a doua observație (şi totodată o a doua zonă de intersecție în utilizările COND) care trebuie făcută în cazul limbii franceze, şi care este valabilă şi pentru spaniolă şi (parțial) pentru italiană (este vorba aici doar de forma compusă de COND şi de faza de limbă actuală), derivă din utilizarea COND ca marcă de

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

actualizare a *viitorului în trecut*. De obicei, absența unui reper mai mult sau mai puțin explicit în zona [trecutului] blochează valoarea de *viitor în trecut* (vezi şi Martin / Wilmet 1980: 94 sau Korzen / Nolke 2001: 129) şi forma verbală respectivă exprimă *ulterioritatea*, însă anaforic, prin raportare la un punct de referință, de această dată nu *depăşit* (*inactual*), ci *nonactual* față de Sit_0, dând naştere numeroaselor valori modale (Popescu 2013a). Iată de ce, în franceză, în enunțuri de tipul celor prezentate *infra* sub (15a, b), interpretarea acestei paradigme verbale este ambiguă în afara unui context mai larg:

(15) a. *Il* a répondu que s*'il n'obtenait pas le remboursement intégral, il* ***saisirait*** *les tribunaux* (Haillet 2003: 45) [viitor în trecut sau COND ipotetic?].
b. Le « Monde » du 4 septembre indiquait que *les impôts* ***seraient*** *simplifiés – plutôt que les réformes – l'année prochaine* (Haillet 2003: 45) [viitor în trecut sau COND citațional?].

2.2.2.2. În limba spaniolă, COND funcționează ca „dublură" a viitorului în toate contextele epistemice de [probabilitate] ale acestei din urmă paradigme: în structurile implicite, explicite, concesive şi interogative, având însă drept ancraj referențial zona [trecutului]. Din această perspectivă, funcționarea formei simple de COND este cvasi-asemănătoare cu cea a viitorului anterior, singura trăsătură distinctivă rezultând din combinarea fiecărei paradigme cu categoria gramaticală a <Aspectului>.

Chiar dacă opoziția dintre viitor şi COND este puternic marcată în domeniul [epistemicului], zona de reprezentare a [evidențialității] este slab actualizată în limba spaniolă actuală; funcționarea (rară) a COND cu valoare *citațională*, ca sub (16a şi b), a fost considerată o formă de traducere a structurilor echivalente din limba franceză sau engleză, nefiind încă acceptată în lucrările actuale cu caracter normativ. Stigmatizarea[5] acestui tip de utilizare a COND în lingvistica spaniolă coroborată cu poziționarea mult mai rigidă pe care o are forma echivalentă în catalană „[…] suggest that an evolutionary process is in progress, gradually tending towards a redistribution of formal and functional patterns" (Squartini 2001: 324).

(16) a. *El presidente* ***renunciaría*** *en las próximas horas* (Bermúdez 2002: 21).
b. *El presidente le* ***habría pedido*** *la renuncia al ministro del interior* (Bermúdez 2002: 21).

2.2.2.3. În italiana actuală, COND lipseşte din actualizarea [epistemicului probabil] şi nu apare ca formă de expresie a *evidențialității inferențiale* (aceste zone sunt rezervate exclusiv viitorului – vezi *infra* (17)), stabilindu-se ca marcă puternică a *evidenței indirecte de tip citațional* (v. 18), „expressing a report ascribed to a given source or a generic hearsay" (Squartini 2010: 248). În astfel de occurențe, el intră în concurență cu turnurile perifrastice polisemantice construite

[5] Gili Gaya (1943: § 129, nota 6, *apud* Vatrican 2010: 84) discută pentru prima dată (într-o notă) problema acestor ocurențe citaționale ale COND din spaniolă.

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

cu *dovere* sau cu *potere* (în varianta, *dovrebbe/potrebbe* + *infinitiv* (Pietrandrea 2004: 191–192)).

(17) *Le finestre sono tutte chiuse.* ***Sarà*** *già* ***partito?*** (Squartini 2004: 78).
(fr.) «Les fenêtres sont toutes fermées. Il **serait** déjà **parti** ?».
(rom.) „Ferestrele sunt toate închise. **O fi plecat (*ar fi plecat)** deja?"
(18) *Secondo lui, A.* ***sarebbe*** *già* ***partita*** (Squartini 2010: 248)
(fr.) « Selon lui, A. **serait** déjà **partie** ».
(rom.) „Potrivit acestuia, A. **ar fi plecat** deja".

Ceea ce este interesant în italiană este faptul că viitorul intră în opoziție cu formele de COND în sensul că prima paradigmă verbală marchează ipoteza lansată de subiectul vorbitor (vezi (20)), iar cea de-a doua evidențialitatea citațională (vezi (19)) (Squartini 2012: 2118). Această distincție întăreşte ideea potrivit căreia, în cadrul acestui sistem lingvistic, viitorul este totuşi un puternic marcator al evidențialității obținute prin inferență deductivă, inductivă sau abductivă.

(19) Secondo Marco, *Andrea* ***sarebbe*** *già* ***arrivato*** (Squartini 2012: 2118);
'Potrivit lui Marco, Andreea ar fi ajuns deja'.
(20) Secondo me, *Andrea* ***sarà*** *già* ***arrivato*** (Squartini 2012: 2118).
'După părerea mea, Andrea *o fi ajuns / ar fi ajuns deja'.

2.2.2.4. În cazul limbii române, formele de COND (lipsite de valori temporale) reprezintă împreună cu prezumtivul o marcă a *evidențialității indirecte*, în sistemul de categorizare operat de Willet (1988: 58) (vezi Squartini 2005: 249). În general, formele de prezumtiv exprimă evidențialitatea inferențială şi secundar sunt compatibile cu funcția citațională – doar în structuri adversativo-concesice (v. 21c) (cf. 21a cu 21b; 22a cu 22b), iar COND este principala marcă de actualizare a evidenței indirecte de tip citațional şi nu este apt să exprime o inferență inductivă sau de altă natură (cf. 23a cu 23b):

(21) a. *Potrivit ANM, la munte* ***ar fi*** *căderi masive de zăpadă* [COND cu valoare evidențialo-citațională].
b. **Potrivit ANM, la munte* ***or fi/or fi fiind*** *căderi masive de zăpadă* [*prezumtiv cu valoare evidențialo-citațională].
c. ***O fi el frumos,*** dar *mie tot nu-mi place* [prezumtiv cu valoare evidențialo-citațională în structuri adversative].
(22) a. *Mă gândesc că* ***o fi*** *bolnav* (Reinheimer Rîpeanu 1994: 514).
b. **Se spune că* ***o fi*** *bolnav* (Reinheimer Rîpeanu 1994: 514).
(23) a. *Luminile sunt aprinse.* ***O fi ajuns*** *mai devreme acasă!*
b. **Luminile sunt aprinse.* ***Ar fi ajuns*** *mai devreme acasă!*

Astfel de turnuri evidențiale nu se înregistrează doar în limbajul mediatic, ci şi în discursul ştiințific, literar sau chiar în registrul vorbit, conversațional. De asemenea, acest tip de COND apare adesea şi în textele scrise începând cu secolul al XVII-lea

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

în concurență cu conjunctivul şi doar în asociere cu un element contextual care exprimă *indeterminarea, vagul*, precum: *cum* (*că*), *în ce chip*, sau alături de verbe/expresii verbale evidențiale, ca: *a se părea, a sta în cumpănă, a socoti* etc.:

(24) [...] iar altă carte prin care arată că s-au jeluit *Ilie stolnicul cel mare, că numitul vornic Costachi şi* ***ar fi făcut*** *mori în Bîrlad* (*Docum., bîrlăd.,* p. 81, a. 1793, *apud* Călăraşu 1987: 228).
(25) [...] alții zic *că fie-său Selim l-****ar fi păzit*** (P. Ist., p. 236, *apud* Călăraşu 1987: 229).

3. CONCLUZII

Prin urmare, activarea anumitor „aptitudini semantice" ale formelor de COND romanic în anumite tipare discursive ne determină să credem că natura evidențială atribuită recent în literatură acestei paradigme verbale în diferite limbi romanice pare să nu se justifice (sau cel puțin, pare să nu poată fi catalogată ca fenomen panromanic). De fapt, dacă suntem de acord cu eticheta de „evidențial" acordată formelor de COND romanic, acest lucru este valabil doar în măsura în care înțelegem această paradigmă verbală ca o formă care traduce intrinsec ideea de „manifestare a unui proces cognitiv (de tip inferențial)". Nu de aceeaşi acceptare pozitivă din partea noastră se bucură însă şi semnificația „citațional", care, credem noi, este activată nu de morfemele verbale analizate, ci de anumite tipuri de cadraje discursive şi/sau de distanța atitudinală cu care locutorul alege să prezinte un anumit proces [caracteristică de natură aspectuală a paradigmei verbale analizate].

La nivel tipologic, se poate constata pe de o parte că spaniola şi franceza vehiculează *un sistem evidențial modalizat*. Mai precis, în spaniolă opoziția viitor – COND capătă relevanță la nivelul distincției dintre un POT /probabil puternic/ vs un POT /probabil slab/, iar franceza menține această opoziție doar pentru zona de expresie deliberativo-inferențială, unde COND marchează un POT /probabil slab/ în opoziție cu viitorul care – restrâns la auxiliarele *être* şi *avoir* – se gramaticalizează ca marcator al evidenței inferențiale modalizate. Pe de altă parte, doar italiana şi româna prezintă un sistem evidențial complex în sensul că în aceste două sisteme lingvistice formele de viitor (prezumtiv cu bază de viitor, în cazul limbii române) se specializează ca marcatori principali ai evidenței inferențiale în opoziție cu COND care devine o formă de expresie a [evidențialității citaționale].

BIBLIOGRAFIE

Abouda, Lotfi, 2001, „Les emplois journalistique, polémique, et atténuatif du conditionnel. Un traitement unitaire", în Patrick Dendale, Liliane Tasmowski (ed.), *Le conditionnel en français*, p. 277–294.
Bermúdez, Fernando, 2002, „La estructura evidencial del castellano: elevación de sujeto y gramaticalización", *Romansk Forum*, 16, 2, p. 19–29.
Călăraşu, Cristina, 1987, *Timp, mod, aspect în limba română în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, Bucureşti, Tipografia Universității din Bucureşti.
Dendale, Patrick, 1993, „Le conditionnel de l'information incertaine: marqueur modal ou marqueur évidentiel?", în Gerold Hilty (ed.), *Actes du XXe Congrès International de Linguistique et de*

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

Philologie Romane, Université de Zurich, Tübingen / Basel, Francke Verlag, Tome I, Section I, p. 165–176.
Dendale, Patrick, 2001, „Les problèmes linguistiques du conditionnel en français", în Patrick Dendale, Liliane Tasmowski (ed.), *Le conditionnel en français*, p. 7–18.
Dendale, Patrick, 2010, „*Il serait à Paris en ce moment. Serait-il à Paris?* A propos de deux emplois épistémiques du conditionnel. Grammaire, syntaxe, sémantique", în Castro Álvarez Camino, Flor Bango de la Campa, María Luisa Donaire (ed.), *Liens linguistiques: études sur la combinatoire et la hiérarchie des composants*, Berna, Peter Lang, p. 291–317.
Dendale, Patrick, Liliane Tasmowski (ed.), 2001, *Le conditionnel en français*, Paris, Librairie Klincksieck.
Ferreres Masplá F., A. Olivares Pardo, 2000, „Pour un conditionnel monosémique en français et en espagnol", în A. Englebert, M. Pierrard, L. Rosier, L. D. van Raemdonck (ed.), *Actes du XXIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*, Vol. 6. *De la Grammaire des Formes à la Grammaire du Sens*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, p. 175–185.
Fouillioux Baudin, Caroline, 2006, „Los valores del condicional en francés y su comparación con el español", *Thélème. Revista Complutense de Estudios Franceses*, 21, p. 63–79.
Gaya Gili, Samuel, 1973, *Curso superior de sintaxis española*, Barcelona, Bibliograf.
Gosselin, Laurent, 2001, „Relations temporelles et modales dans le 'conditionnel journalistique'", în Patrick Dendale, Liliane Tasmowski (ed.), *Le conditionnel en français*, p. 45–66.
Haillet, Pierre Patrick, 2002, *Le conditionnel en français : une approche polyphonique*, Paris, Ophrys.
Haillet, Pierre Patrick, 2003, „Représentations discursives, point(s) de vue et signifié unique du conditionnel", *Langue française*, 138, p. 35–47.
Korzen, Hanne, Henning Nølke, 2001, „Le conditionnel: niveaux de modalisation", în Patrick Dendale, Liliane Tasmowski (ed.), *Le conditionnel en français*, p. 125–167 [reluat în Henning Nølke (ed.), 2001, *Le regard du locuteur. 2. Pour une linguistique des traces énonciatives*, Paris, Editions Kimé, p. 35–58].
Kronning, Hans, 2002, „Le conditionnel 'journalistique': médiation et modalisation épistémiques", *Romansk Forum*, 16, 2, p. 561–575.
Martin, Robert, 1983, *Pour une logique du sens*, Paris, PUF.
Martin, Robert, 1987, *Langage et croyance. Les 'univers de croyance' dans la théorie sémantique,* Bruxelles, Pierre Mardaga.
Martin, Robert, Marc Wilmet, 1980, *Manuel du français du Moyen Âge. 2. Syntaxe du Moyen Français*, Bordeaux, Editions Bière.
Miecznikowski, Johanna, Carla Bazzanella, 2007, „The attenuating conditional: Context, appropriateness and interaction", în Anita Fetzer (ed.), *Context and Appropriateness: Micro meets macro,* Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, p. 203–233.
Pietrandrea, Paola, 2004, „L'articolazione semantica del dominio epistemico dell'italiano", *Lingue Linguaggio* 2, p. 171–206.
Popescu, Cecilia Mihaela, 2013a, „Conditionnel ou futur dans le passé? L'histoire d'un marqueur de relation anaphorique", *Zeitschrift für französische Sprache und Literatur***,** 123, 1, p. 12–32.
Popescu, Cecilia Mihaela, 2013b, *Viitorul şi condiționalul în limbile romanice. Abordare morfosintactică şi categorizare semantică din perspectivă diacronică*, Craiova, Editura Universitaria.
Popescu, Cecilia Mihaela, 2015, *Exprimarea potențialului şi a irealului în latină, franceză şi română* (Teză de doctorat), Craiova, Editura Univeritaria.
Reinheimer-Rîpeanu, Sanda, 1994, „Ce-o fi o fi", *Revue roumaine de linguistique*, 29, 5-6, p. 511–527.
Reinheimer-Rîpeanu, Sanda, 2001, *Lingvistica romanică. Lexic, morfologie, fonetică,* Bucureşti, Editura All Universitar.
Renzi, Lorenzo, Giampaolo Salvi, Anna Cardinaletti (ed.), 1988–1995, *Grande Grammatica italiana di consultazione*, 3 vol., Bologna, Il Mulino.
Riegel, Martin, Jean-Christophe Pellat, René Rioul, 1994, *Grammaire méthodique du français*, Paris, Presses Universitaires de France.
Rossari, Corine, 2009, „Le conditionnel dit épistémique signale-t-il un emprunt?", *Revue Tranel*, 51, p. 75–96.
Serianni, Luca [con la collaborazione di Alberto Castelvecchi], 2005[8] [1989], *Grammatica italiana*. *Italiano comune e lingua litteraria*, Torino, UTET.

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)

Squartini, Mario, 2001, „The internal structure of evidentiality in Romance", *Studies in Language*, 25, p. 297–334.
Squartini, Mario, 2004, „La relazione semantica tra futuro e condizionale nelle lingue romanze", *Revue Romane*, 39, 1, p. 68–96.
Squartini, Mario, 2005, „L'evidenzialità in rumeno e nelle altre lingue romanze", *Zeitschrift für romanische Philologie,* 121, 2, p. 246–268.
Squartini, Mario, 2010, „Where mood, modality and illocution meet: the morphosyntax of Romance conjectures", în Martin G. Backer, Eva-Maria Remberger (ed.), *Modality and Mood in Romance. Modal Interpretation, Mood Selection, and Mood Alternation*, Berlin / New York, de Gruyter, p. 109–132.
Squartini, Mario, 2012, „Evidentiality in interaction: The concessive use of the Italian Future between grammar and discourse", *Journal of Pragmatics*, 44, p. 2116–2128.
Vatrican, Axelle, 2010, „La Modalité et le 'conditionnel de rumeur' en français et en espagnol", *Modèles linguistiques*, 31, 62, p. 83–94.
Vet, Co, Brigitte Kampers-Manhe, 2001, „Futur simple et futur du passé: leurs emplois temporels et modaux", în Patrick Dendale, Liliane Tasmowski (ed.), *Le conditionnel en français*, p. 89–105.
Zafiu, Rodica, 2002, „*Evidențialitatea* în limba română actuală", în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, p. 127–144.
Willett, Thomas, 1988, „A cross-linguistic survey of the grammaticization of evidentiality", *Studies in Language*, 12, p. 51–97.

SIGLE

GALR: Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", 2008, *Gramatica Limbii Române*, Tiraj nou, revizuit, vol. I: *Cuvântul*, vol. II: *Enunțul*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
RAE: Real Academia Española, Asociación de Academias de la Lengua Española, 2010, *Nueva gramática de la lengua española*. *Manual*, Madrid, ESPASA.

EVIDENTIAL AND REPORTATIVE CONDITIONAL IN ROMANCE LANGUAGES. AN ANALYSIS PROPOSAL

Abstract

In literature, the most significant difference between "purely epistemic" uses and those classified as "evidential" is the one between a positive attitude of the speaker regarding the asserted sentence, and an attitude of *de-responsibility* and *distance* from the content of p_{COND}.

Given these premises, our contribution aims at underlining the fact that this dichotomy translates into a much deeper opposition, established at the level of cognitive and discursive mechanisms. Our opinion is that, while purely epistemic sentences *describe situations related to supposition*, evidential sentences deal with *a secondary narration* (actually, the narration of another discourse act) *related to supposition*. Our approach starts from the assumption that both sentence types refer to inferential cognitive processes, based on non-actual parameters (i.e. they do not belong to the speaker's universe), either implicit or explicit, prior to Sit_0. In this case, the difference between the two types of uses consists, in our opinion, in the *nature of the core parameter in the inferential process*. The analysis method proves that for evidential and reportative occurrences, the focused cognitive (inferential) process is represented by another discourse act (i.e. another discourse universe), different from the one of the utterance itself. Purely epistemic sentences place an inferential focus on the process itself, which may classify as indirect evidence. We believe that Romance Conditional Mood having evidential-reportative uses can be considered a "mediating" form provided that the inferential process undertaken based on a secondary speech act is taken into account.

BDD-A30853 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:02 UTC)